

УДК 811.111:340.113.1

С. В. Дорда – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Державного вищого навчального закладу «Українська академія банківської справи Національного банку України»

Англомовні запозичення в українській юридичній термінології

Роботу виконано на кафедрі іноземних мов ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

Статтю присвячено одній із актуальних проблем правничої лінгвістики сьогодення – проблемі запозичень в юридичній термінології.

Ключові слова: право, лінгвістика, правнича лінгвістика, юридичний термін, термінологія.

Дорда С. В. Англоязычные заимствования в украинской юридической терминологии. Стаття присвячена одній із актуальних проблем правової лінгвістики наших днів – проблемі запозичень в юридичній термінології.

Ключевые слова: право, лингвистика, юрислингвистика, юридический термин, терминология.

Dorda S. V. English Borrowings in the Ukrainian Juridical Terminology. The article is devoted to one of the problems of today – the problem of the borrowings in the juridical terminology.

Key words: law, linguistics, juridical linguistics, juridical term, terminology.

Постановка наукової проблеми та її значення. Динаміка змін, які відбуваються у лінгвокультурах, може бути обумовлена двома факторами: по-перше, змінами, які відбуваються у межах країни (динамічні соціально-політичні процеси, стрімкий розвиток електронних засобів масової інформації, вплив публічних каналів загальнонаціональної комунікації); по-друге, змінами, які відбуваються як результат зовнішнього впливу. Останні можуть бути результатом впливу процесів глобалізації. У контексті сучасного процесу глобалізації значно розширюється інформаційно-комунікаційний простір і перед індивідом постають нові завдання та питання.

Під глобалізацією розуміють процес всесвітньої економічної, політичної, культурної інтеграції та уніфікації, який призводить до зростаючого впливу різноманітних факторів міжнародного значення на соціальну дійсність в окремих державах.

З погляду лінгвокультурології глобалізацію визначають як розповсюдження у локальних культурах єдиних культурних символів, практик та цінностей, яке зумовлено транснаціоналізацією економічної взаємодії між країнами та безпрецедентним рівнем розвитку технічного прогресу [11, 137].

Англійська мова займає все міцніші позиції на міжнародній арені. Англійська мова через соціально-історичні причини стала мовою міжнародного спілкування, мовою глобальної економіки, мовою науки і високих технологій, універсальною мовою комунікацій – від міжнародної мови авіації до Інтернету та електронної пошти. Тому роль англійської мови як глобального засобу комунікації у професійній сфері становить все більший інтерес для аналізу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Вивчення термінології в сучасному світі дуже важливе, оскільки вона є сполучною ланкою між різними галузями знань та сприяє чіткому розмежуванню понять. Термінологія постійно розвивається та розширює свої межі. Її дослідженням займаються не лише лінгвісти, а й представники відповідних наук.

Відомо, що дві свідомо створені людьми системи знаків – мова і право – мають схожі ознаки. Мовні знаки й засоби відображення юридичних норм мають добре знайомий матеріальний вигляд, є загальнозживаними, доступними для наочного сприйняття; вони розраховані на загальне розуміння, мають певний ступінь умовності для точної передачі абстрактного нормативного змісту юридичних понять. У всіх світових школах юридичної та філософської думки один тезис завжди залишався загальним: «Правова матерія умовна та мінлива. Вона не виникає сама по собі, а цілеспрямовано ство-

рюється людиною, яка прагне організувати своє життя» [4]. Мовні знаки, які використовуються для отримання, зберігання та передачі інформації, у тому числі правової, також умовні за своєю природою.

Мову права розглядаємо як один із видів мови, призначений для спеціальних цілей. Погоджуємося з думкою В. М. Лейчика про те, що юридичні терміни «живуть» у певних функціональних стилях, у яких народжуються спеціальні мови, тобто мови для спеціальних цілей. Мови для спеціальних цілей – це функціональні мови, які існують у межах відповідної розвиненої національної (етнічної) мови й обслуговують спеціальні області знання та/або діяльності [6].

Особливий вклад у розробку поняття мови для спеціальних цілей внесли закордонні лінгвісти. Існують дві полярні точки зору щодо мови права: одні дослідники вважають, що мову права не можна виділити як спеціальну мову, оскільки вона близька до загальноновживаної лексики у сфері лексики [Kirchoff 1987, Daum 1981]; інші виокремлюють мову права як професійну мову, тобто варіант загальної мови для визначення специфічних предметів, понять, які використовуються для комунікації у межах однієї професійної групи [Joisten 1981, Neumann 1992, Otto 1981]. У вітчизняній традиції новий характер вивчення юридичної термінології сформувався внаслідок становлення юрислінгвістики як одного із актуальних напрямів дослідження загальних принципів функціонування мови права у сучасному соціокультурному контексті.

Найбільша кількість неточностей у правових документах виникає у перехідні періоди розвитку юриспруденції, коли можливе одночасне використання одного й того ж терміна у різних значеннях або використання синонімів, що ускладнює розуміння правових документів і призводить до їхнього різного тлумачення [3, 5].

Услід за Власенко нормативно-правовий текст розглядаємо як основу правового регулювання. Тому необхідна теоретична розробка проблем уніфікації і нормування інформації, яка повідомляється в ньому, для уникнення різночитання в текстах цього типу. При цьому найбільш важливим лексичним пластом є термінологія.

Право як предметна сфера, яку означають та відображають терміни, у більшості випадків – це сукупність ідеальних, абстрактних спеціальних понять, а не позначення явищ та предметів матеріального світу. Таким чином, терміни права та самі поняття є результатом абстрактної думки народу, який створив національну мову та право своєї держави.

Сучасний період розвитку юриспруденції характеризується тим, що, на думку Д. І. Милославської, ми натрапляємо на велику кількість різноманітних термінів, насамперед економічних та юридичних [7].

Після розпаду соціалістичної системи українське право розпочало свій розвиток у руслі західноєвропейських правових систем. Крім того, виникли нові сфери права (космічна, екологічна), деякі закони зазнали значних модифікацій. З'ясувалася потреба у створенні нових термінів. Причини запозичення англіцизмів наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. пов'язані з відсутністю відповідного поняття у когнітивній базі мови.

Сьогодні не існує однозначного трактування самого поняття «термін», хоча його семантичний зміст інтуїтивно сприймається майже кожною людиною. Для багатьох є очевидним його протиставлення одиницям загальної лексики як елемента мови, що виконує певну функцію й тісно пов'язаний із конкретною предметною галуззю.

Розглядаючи дефініції терміна, зазначимо: загальним у них є той факт, що термін можна охарактеризувати як носій спеціальної інформації в одній із спеціальних галузей знання, денотатом якого виступає поняття.

Наведемо визначення, що коротко передає сутність поняття, яке розглядається, а також підкреслює важливість змісту. Термін (латин. *terminus* – кордон, межа, кінець) – це слово або словосполучення, яке означає поняття спеціальної області знання чи діяльності і має точну сферу змістовного використання [1]. Таким чином, юридичний термін розглядається як слово (чи словосполучення), що використовується у законодавстві, є узагальненим найменуванням юридичного поняття, має точний та визначений зміст, вирізняється смисловою однозначністю, функціональною стійкістю.

Сучасна мова права оперує низкою вимог щодо юридичних термінів, які перекладач повинен взяти до уваги під час їх перекладу. Так, юридичний термін має:

- а) відповідати правилам та нормам певної мови;
- б) бути систематичним;

- в) відповідати конкретній дефініції, яка орієнтована на певну концепцію;
- г) бути порівняно незалежним від контексту;
- г) бути точним;
- д) бути лаконічним;
- е) бути спрямованим на максимальну відповідність (у межах певної системи термінів);
- є) бути виразно нейтральним;
- ж) бути благозвучним.

Підкреслимо ще одну особливість сучасної термінології – її постійне оновлення. Відзначимо особливий вплив англійської термінології на міжнародне, комерційне, транспортне та інше право – лізинг, факторинг, трейдер, брокер та багато інших термінів увійшло в юридичну термінологію [2]. Україна, переживши законодавчий бум, не мала часу для опису нових понять мовними засобами української мови і стала запозичувати термінологію з інших мов. Запозичення, які представлено в недостатньо розроблених сферах, можуть вважатися маркерами лагун. Лагуни – це термін для того, що є в одній локальній культурі і чого немає в іншій [10, 85].

Дослідження термінології Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23 лютого 2006 р. [9] показало, що із семи видів дозволеної професійної діяльності на фондовому ринку чотири описуються запозиченими термінами: *дилерська, брокерська, клірингова, депозитарна діяльність*. Більшість видів операцій на фондовому ринку також позначається іншомовними словами, наприклад: *андерайтинг, лістинг, делістинг*. Чимало видів цінних паперів також позначаються запозиченими термінами: *депозитний сертифікат, інвестиційний сертифікат, опціон, ф'ючерський контракт*. Подібну ситуацію спостерігаємо в інших сферах регулювання, наприклад, банківській. Розглянемо термін «інсайдер», який також вживається у цьому законі.

Інтернет-ресурси надають значення терміну «інсайдер» у двох варіантах:

1) інсайдер – це член якої-небудь групи людей, що має доступ до інформації, закритої для широкої публіки; 2) інсайдер (англ. insider, від inside – буквально «всередині») – особа, що має, завдяки службовому або сімейному стану, доступ до конфіденційної інформації про справи компанії. Тут виокремимо спільну рису – володіння інформацією чи доступ до неї.

Класифікація юридичних термінів, розроблена А. С. Піголкіним, здійснюється за вертикальним та горизонтальним принципом. Вершиною вертикальної класифікації є термінологія, закріплена в Основному законі та інших законодавчих актах, тобто загальноправова термінологія, яка об'єднує терміни, які використовуються в усіх галузях права та означає найширші поняття.

Горизонтальна термінологія охоплює різні види міжгалузевих та галузевих терміносистем. Міжгалузева термінологія – це терміни, які вживаються у декількох галузях права. Основний обсяг юридичної термінології припадає на міжгалузеву термінологію, тоді як кількість галузевих термінів порівняно невелика [8]. Термін «інсайдер» належить до міжгалузевої термінології.

З розвитком інформаційних технологій виникає ціла низка проблемних питань, пов'язаних із захистом інформації. Більшість видань схиляються до думки, що найстрашнішою загрозою сьогодні стали «інсайдери». Перед суспільством постає проблема самого розуміння понять «інсайдер» та «зломщик внутрішніх мереж», вивчення взаємозв'язку питань захисту інформації від внутрішнього злому та інсайдерських атак [5]. Автори зазначають, що у галузі інформаційної безпеки термін «інсайдер» майже скрізь вживається без визначення, ніби його значення є очевидним та знайомим для пересічного громадянина. Терміни «інсайдер» і «зловмисник, що знаходиться усередині мережі» використовують як синоніми. Зі сторінок преси, наукових статей, експертних висновків дізнаємося про загрози від інсайдерів:

- через втрату важливих документів, що містять службові дані;
- шляхом використання ноутбуків з конфіденційною інформацією;
- через підбір паролю;
- внаслідок спроби скористатися чужим логіном;
- через «перелистування» чужої електронної пошти;
- завдяки проникненню в комп'ютер співробітника тощо.

Невизначеність цього терміна суперечить основним вимогам до терміна в цілому.

Словник законодавчих термінів подає таке визначення поняття «інсайдер». Інсайдер – особа, яка має доступ до інсайдерської інформації завдяки тому, що вона є:

- власником понад 10 % голосуючих акцій емітента або часток (паїв) у статутному фонді, які мають контроль над емітентом;
- посадовою особою емітента;
- особою, яка мала доступ до інсайдерської інформації у зв'язку з виконанням трудових (службових) обов'язків або договірних зобов'язань незалежно від наявності прямих відносин з емітентом, зокрема: юридичною особою, які перебувають з емітентом у договірних відносинах або прямо чи опосередковано у відносинах контролю; фізичною особою, яка перебуває з емітентом або юридичною чи фізичною особою, пов'язаними з емітентом договірними відносинами контролю, у трудових чи договірних відносинах, або прямо чи опосередковано у відносинах контролю; державним службовцем; фізичною або юридичною особою, яка перебуває у трудових чи договірних відносинах, або прямо чи опосередковано у відносинах контролю, з особами, які мають намір придбати цінні папери емітента.

Наведені приклади засвідчують, що термін «інсайдер» має різні значення у різних галузях права.

Важливою рисою юридичної термінології є її системність. Юридичні терміни є складною органічною системою, між собою перебувають у різноманітних зв'язках. Взаємозалежність термінів полягає в тому, що із одного слова, яке є гніздовим, утворюються сталі словосполучення, які відображають близькі поняття. Наприклад, за допомогою терміна «інсайдер» утворилися такі слова та словосполучення – «інсайд», «інсайдерська інформація», «інсайдерська торгівля», «інсайдерська реформація».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Із аналізу досліджуваного матеріалу випливає, що при створенні нормативного акта законодавці часто не враховують того, що основні ознаки терміна – це чітка сфера його застосування і точне співвідношення слова та того об'єкта дійсності, який він відображає. Без змістовної однозначності термін не може виконувати функцію позначення спеціального поняття. Правові поняття мають бути зрозумілими для пересічного громадянина.

Один із шляхів поліпшення юридичних текстів – це вдосконалення юридичних тлумачень, особливо у випадках омонімії. У засобах масової інформації потрібно більш точно використовувати слова, які є омонімічними юридичним термінам, а також самі юридичні терміни. Оскільки юридична термінологія є неточною, тому слід звертати більше уваги на законопроекти як законодавцям, так і філологам для того, щоб нові терміни відповідали вимогам та правилам української мови.

Список використаної літератури

1. Алимов В. В. Юридический перевод: практ. курс. Английский язык / В. В. Алимов. – 3-е изд., стереотип. – 2005. – 160 с.
2. Богданова Л. И. Иноязычное слово в контексте русской культуры: когнитивный аспект / Л. И. Богданова // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 19: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2009. – № 4. – С. 11–17.
3. Власенко Н. А. Язык права / Н. А. Власенко. – Иркутск, 1997. – 173 с.
4. Губаева Т. В. Язык и право. Искусство владения словом в профессиональной юридической деятельности / Т. В. Губаева. – М., 2003. – 180 с.
5. Живко М. О. Дотичність понять «інсайдери» та «зловмисники у внутрішніх мережах» в інформаційно-правовому полі [Електронний ресурс] / М. О. Живко, Ю. В. Войтович. – Режим доступу : <http://intkonf.org>
6. Лейчик В. М. Терминоведение. Предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – М. : ЛКИ, 2007. – 256 с.
7. Милославская Д. И. Юридические термины и их интерпретация [Электронный ресурс] / Д. И. Милославская // Рос. юстиция. – 2002. – № 3. – Режим доступа : <http://www.relga.rsu.ru>.
8. Пиголкин А. С. Язык закона / под ред. А. С. Пиголкина. – М. : Юрид. лит. 1990. – С. 7–12.
9. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3480-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
10. Текст как явление культуры / Г. А. Антипов и др. – Новосибирск : Наука, 1989. – 196 с.
11. Тульнова М. А. К типологии концептов в контексте глобализации / М. А. Тульнова // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 19 : Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2009. – № 3. – С. 136–144.

Статтю подано до редколегії
29.03.2012 р.